

БҮГҮ ТЫВА БАЙЫРЛААН

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де үнүп
эгелээн

№ 127 (168100)

2004 чылдың
СЕНТЯБРЬ 14,
вторник

Номерни парлагже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 19.00.
Садар өртөз 3 рубль.

Эх, карнавал! Айыраң-каас чыскаал!

Эрткен байырлардың эң чараш, өңгүр каастакчызы болган Кызыл хоорайның улуг бүдүрүлгө черлеринин болгаш организацияларының, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг хоорайларның болгаш кожууннарның делегацияларының байырлал-чыскаалы Арат шөлүңгө сентябрь 11-де 10 шакта эгелээн. Бо эң-не бедик деңгелге белеткээн байырлал-чыскаалын көргөш, шак мындыг оюн-чыскаалды сөөлгү чылдарда Кызыл хоорайның болгаш оң аалчылары көрбээн деп иштимде бодап турдум.

Эрткен чылын Найысылал хүнүнде эрткен парад-чыскаал безин бо юбилейлерге белеткел кылдыр эрткен. Бо чылын, юбилейлиг чылда, Кызыл хоорайның Культура комитетинин даргазы Вячеслав Донгак, Уруглар театрының кол режиссеру Айлана Чадамба болгаш чогаалчы Эдуард Мижит олар боттарының уран талантынын бо парад-чыскаалды тургузарынга база катап бадыткап көргүскеннер.

Карнавалды ак туктар туткан он-он школачы оолдарның колонналарының чыскаалы ажыткан. Арат шөлүн долдур чаңгыланып турган марш аялгазынга оларның чаңгыс кижиге дег чыскаал-марьжын, туктуг көргүзүлгө чалыы танцы-самчылар солаан. Оларның кончуг чараш, шимченгир танцызы ССРЭ-ниң улустун артизи, композитор Алексей Чыргал-оолдун "Чайлагда байырлал" деп сюитазынга үдеткен. Чаңгыс угда шөл долу танцлап турган чүс-чүс чалыы эр, кыс танчыларның хептеринин чаражын чүгле кайгамчык

бойдус-чурумалдыг төрөөн Тывавыстың ажык алаак-шөлдеринин айыраң-каас чечектеринге дөмейлеп болур! Аныяк самчыларны күрүнениң национал "Саян" ансамблиниң балет бөлүү база хоорайларның болгаш кожууннарның бо чылгы дангыналары боттарының оюн-көргүзүглери-биле улам шинчи кирип деткээн.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шериг-оол Ооржак, Кызыл хоорайның мэри Дмитрий Донгак олар шөлде чыылган-нарга, хоорайның хоочун чурттакчыларынга болгаш чалаткан аалчыларга юбилейлер таварыштыр байыр чедирген.

Оң соонда танцы-сам катап куттулуп-ла эгелээн. Бир байырлыг танцы төнери билек, шөлгө чараштыр шиметтинген куда автомашиналары кестүп келген. Ол хүн Кызыл хоорайның аныяк чурттакчылары Виктор Кочетов болгаш Светлана Купчигина, Ачтыг Кыргыс болгаш Селикмаа Сарыглар оларның амыдырал-чуртталгазында уттундурбас

онза хүн болган. Аныяктар мунмуд кызылчыларның, оң аалчыларының мурнунга бот-боттарынга шынчы болурунун дугайында даңгыраан берип, өг-бүлө тургусканының дептеринге аттарын салып, билзектерин солушканнар.

Байырлыг бадылаашкының бүрүткелин Кызыл хоорайның ХБАБ черинин начальниги Аяна Ак-оол чоруткан. Барып-барып мындыг кайгамчык байырлыг хүнде хөй чон мурнунга бадылажып, куда эрттирер аас-кежикти болган аныяктар Станислав Ириль биле Луиза Мортай-оолдун күүселдезинде "Кызылым сен" деп ырыга үдеткен база-ла он-он вальсчыларның чараш танцызын оларның-биле кады күүседир аргалыг болган.

Хоорайның өөредилге черлеринин студентилеринин болгаш сургуулдарының амгы үениң шимченгир танцызы байырлыг бадылаашкыны чайгаар-ла солаан.

Бо парад-чыскаалдың тургузукчулары танцлаан уругларның хептеринге өңгүр, чараш пестер садарынга, даараарынга улуг чарыгдалдар үндүргени кестүп турган. Ол-даа канчаар, кол-ла чүве чонга чараш оюнтоглааны көргүзери болгай, чүге дизе бо юбилейлер — оларның байырлардары!

Арат шөлүңгө байырлал аялганы чаңгыланып турда, парад-чыскаалдың баштайгы колонна-

(Улагчызы 2-ги арында).

Эх, карнавал! Айыраң-каас чыскаал!

(Төңүзү. Эгези 1-ги арында).

зы көстүп келген. Ол Кызыл хоорайның хүндүлүг чурттакчылары болгаш чагырганын коллективи болган. Бирги колоннаның бажында хоорай Хуралының даргазы Юрий Ананийн, мэрини оралакчылары чорааннар.

Бөгүн Кызылдың хүндүлүг чурттакчыларының саны 20 кижиге ажып турар. Найысылалдың хөгжүлдесинге улуг үлүг-хуузуун киирген хоочуннарның аразында эртемден Монгуш Маннай-оол, чогаалчылар Монгуш Кенин-Лопсан, Екатерина Танова, журналист Василий Маслов дээш, өскелер-даа бар.

Чыскаалдың бүгү колонналары боттарының бүдүрүлгө, организацияларының аттарын тускай лозуннарда улгаттыр бижээш, мурнунда чараштыр каастаан машинада бижыглан, азы хүндүлүг кижилери туткан эртип турган. Оларның холдарында — янзы-бүрү өңгү үргөн шарлар, салбагар ленталар болгаш лозуннар.

Дараазында Кызыл хоорайның Улус өөредилгенин комитетинин коллективинин колонназы келген. Ону комитеттин даргазы Галина Гостева баштап чораан. Оларга хоорайның бүгү школаларының колонналары улашкан. Бо ниити өөредилге черлеринден 15 дугаар академиктинг школа-лицейни, (директору Светлана Ощепкова), онза-лап болур, ылаңгыя гусарларны. Олар 9 чыл улаштыр "Россияның эң эки школазы" деп хүндүлүг атты чаалап ал келгенер. Эрткен чылын "Чүс чылдын школазы" деп атты база чаалап алган. Хоорайда өөредилгенин шынары, азы уругларга берип турар билин-биле эң шыырак школаларның санынче кирип турар. Шак ындыг школалар Кызылда хей. Оларга 1, 7, 8, 9, 12, 14 дугаар школалар хамааржыр. Чижээлээрге, Кызылдың 1 дугаар школазының, директору Раиса Хайманова, бо чылгы 103 доозукчузунун 98-и чурттуң дээди өөредилге черлеринче дужаап кирип алганнар, барык 100 хуу! Ону чүгө чедишкин деп болбас деп?

Школаларның байырлыг колонналары эрткен соонда хоорайның Аныяктар херектеринин болгаш спорт комитетинин (Кызыл Куулар), Социал камгалал комитетинин (Валерий Куулар), Өнчү-хөреңги ушкарып-башкара комитетинин (Хеймер-оол Куулар), Кадык камгалал комитетинин (Валерий Ширипей) болгаш Культура комитетинин (Вячеслав Донгак) каас-чараш чаңгыс аай тускай хептерлиг колонналары, оларның бүдүрүлгө черлери, организациялары болгаш уран чүүл коллективтери эрткилээн. Эң тывынгыр, чараш каастаттыган колонналарга "Бистин бажыныкы" (директору Сергей Байкалов). "Кызылспецсервис" (директору Мөрген Манын-оол), чунар-бажынар болгаш хеп чуур черлер комбинаты (директору Владимир Симчит) МУБ-тарның, "Кызыл" аалчылар бажыныкы (директору Владимир Монгуш) коллективтерин хамаарыштырар. Хоорайның бүдүрүлгө черлеринин болгаш организацияларының колонналарының парад-чыскаалын Кызылдың бир орулгалыг бүдүрүлгөлөрүнүн бирээзи пассажирлер АТБ-зинин чараш каасталгалыг коллектив (директору Константин Никифоров) болгаш 1930-1970 чылдарның эрги мотоцикл, автомашиналарының ретро-чыскаалы төндүргөн.

Бүгү кожууннарның, ооң иштинде ыраккы Тере-Хөлдүн, Тожунун ивижилеринин, Мөңгүн-Тайганың малчыннарының парад-чыскаалдарын Ак-Довурак хоорайның ажылчыннары каска бөрттер болгаш өңгүр тускай хептер кеткен колонназы ажыткан. Оларның мурнунда — күчүлүг "БелАЗ" чүк машиназының бичелеткен хоопгазы-биле дериттинген байыр чедириш-киннерлиг автомашина.

Ак-довуракчылар бо чылын төрөөн хоорайның болгаш дагдугу комбинаттың 40 чылын демдегледип эрттиргенер. Олар база хоорайыңа мындыг карнавал-чыскаалды организаастаан. Аңаа 45 ажылчын коллектив киришкен.

Даг-дүгүн эң-не баштай 1929

чылда ТАР-ның Улетпур банкының акшаландырышыкыны-биле Чазактың Даг комитетинин экспедициязы шинчилээн. Бо хүннерде даг-дүгү комбинатта (директору Сергей Казак) барык 600 кижиге ажылдап, чылда 1,8 миллион тонна даг-дүгүн казып турар. Хоорайдан Ак-Довурак — Абаза улуг автотрасса эгелээр. Ак-Довурактың дааранылга фабрикасы катап тургустунгаш, багай эвес ажылдап турар. Хоорайда педагогика болгаш профессионал техниктиг училищелер бар.

Бо хоорайның соонда Бай-Тайга кожуунун чагырыкчызы Дугар-оол Хертекке баштаган байырлыг колонна эрткен. Кожуун канчаар-даа аажок уран талантылыг кижилерин: композиторлар Алексей Чыргал-оолдун, Дамба Хүреш-оолдун, артистер Николай Өлзей-оолдун, Хертек Шириин-оолдун, делегейде сураглыг даш чонокчулары Хертек Тойбу-Хаанын, Саая Көгелдин, чогаалчы Олег Саган-оолдун дээш, өскелерин-даа чурту. Бай-Тайгада чуртта бидингир Шивилиг аржааны бар, ол ышкаш кожуун республикада эң хей — 134 муң шээр малдыг. Оларның бөгүгү чедишкенинери хүнден хүнче өзүп турар!

Кожууннарда бии-хемчилеринин колонназын база онза-лап демдегледестин аргазы чок. Оларны өске кожууннарны ышкаш, чагырга даргазы Валерий Гончаров боду баштап чораан. Бии-Хем колонназын мурнунда автомашинаны девискээринде үнүп турар бүгү тараа культураларының сыптарын бөлүктөй шарыгылааш каастаан. ТАР-ның Республика Орденинин эдилекчизи бо кожуун Тывага бир дугаар күш-ажылдың маадырын хайырлаан. Ол төөгүлүг болушкун ырак 1949 чылда, Тыва автономнуг область турда, болган. Ынчан, кончуг дүжүттүг чылда, "Кочетов" колхозтун тараажылар бригадазының звено удуртукчусу Маады Парынмаага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хүндүлүг атты тывыскан. Бии-Хем бо хүннерде безин тараалаң кожуунга санадып турар. Олар бо чылын көк-тараа болгаш кызылтасты (бир га черден 18-20 центнер тараа) бүрүнү-биле ажаап дооскан. Ам өске культураларын ажаалдазы чоруп турар. Бии-Хем делегейде Хааннар

шынаазы-биле база сурагжаан. Ооң девискээринде улуг хаан өг-бүлелерин Аржаан болгаш Аржаан-2 базырыктары бөмбүр-зектин бүгү археологтарының аразында төөгүлүг сенсацияны чоокку чылдарда кылган.

Байырлалдың каастакчызы бо чыскаалын Эрзинин чараш колонназы хаган. Кыдыг-кызыгаар бо кожуун Тожу ышкаш, хөлдери-биле чоргаарланыр. Тере-Хөл Убса-Нур ыйгылаажының заповедник девискээринде чаптылган, дустуг Бай-Хөлү — республиканың чоңунуң дой-малгажы-биле эмнери ынак хөлү. Эрзинчилер Сергей Ынаалайның, Эрес Хайыңның чүгүрүк аъттары-биле база чоргаарланырлар.

Кожуунда бо хүннерде 75,6 муң шээр, 7,3 муң мыйыстыг

бода, 3,4 муң чылгы, 52 төве болгаш 478 баш хаван бар. Бүгү малдың бажы чылдын-на еспү-шаан. Бо адырга чедишкени дээш кожууннун көдээ ажыл-агый эргелелин начальниги, көдээ ажыл-агый эртемнеринин кандидаты Борбак-оол Балчыр РФ-тин Көдээ ажыл-агый яамызының мөңгүн медалы-биле бо чылын шааннаткан.

2004 чылдың юбилейлиг парад-чыскаалы кончуг бедик деңгелге, чараш эрткенин база катап демдегледип каайн. Чараш шоу-көргүзүг дээш ооң организа-чкчыларыңа көрүкчүлөр "Четтирдивис" деп чугаалаар ужурулуг бис.

Юрий ДАРБАА.

ЧУРУКТАРДА: байырлал-чыскаал үезинде.

Байыр чедиришкенинери

Россияның составыңа Тываның бактаап киргенин 60, Кызыл хоорайның тургустунганын 90 чылының юбилейлеринге холбаштыр байыр чедирген телеграммаларның Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.Д.Ооржактың адынга кээри уламчылап турар. Байыр чедиргеннер болза:

"Россияның составыңа Тываның бактаап киргенин түннели болза тыва улустун төөгүлүг шиллелгези, республиканы социал-экономикалык улам ыңай хөгжүдериңге калбак аргаларны ажыткан, бистин чуртувустун девискээринде чурттап турар хей санын улустарның кады хөделииш-

кининге таарымчалыг байдалды тургускан" деп, РФ-тин Күрүне Думазының Даргазы Б.В.Грызловтун телеграммасында айтылган. Тываның хей националдыг чонунга чедишкенинери, кадык-шылды, аас-кежин болгаш чаагай амыдыралды күзөдим деп, Б.В.Грызлов йөрээл салган.

яамызының удуртулгазы Силерге болгаш республиканың чонунга Россияның составыңа Тываның бактаап киргенин 60, Кызыл хоорайның тургустунганын 90 чыл юбилейлерин

таварыштыр чүректин ханызындан байыр чедирип тур.

Россияның улустарының хей националдыг өг-бүлезинге, Ада-чурттуң Улуг дайынының Тилелгезинге республиканың күш-ажылчы чонунун киирген үлүүн үнөлээри безин берге.

Тыва Республика бодунун хөгжүлдесинге көдүрлүшкүнү-даа, бадыйшкыны-даа чурттап эрткен. Белен эвес бо берге үеде республиканың удуртулгазы бодунун чонунун амыдыралын экижидеринге эргежок чугула чүүлдерни кылып турар. Республика найысылалы Кызыл хоорай бедик хөгжүлделиг административтиг, үлетпур, садыг, транспорт, эртем болгаш культура төвү апарган, Сибиринин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн хоорайлар

Ассоциациясында кирген.

Байырлалдар хүннеринде Силерге, Шериг-оол Дизижинович, республиканың бүгү чонунга, Кызыл хоорайның чурттакчыларыңа аяс дээрни, бүгү ажыл-хө-рөөңерге база эгелээшкенинереңге чедишкенинери күзөдим.

Хүндүлел-биле,

С.К.ШОЙГУ.

Хүндүлүг Шериг-оол Дизижинович!

Тыва Республиканың хүндүлүг чурттакчылары! Россия Федерациязының составыңа Тываның бактаап киргенин 60, Кызыл хоорайның 90 харлаан юбилейлерин таварыштыр Москваның Чазаның болгаш бодунун өмүнээмден чүректин ханызындан изиг байыр

чедирдим!

Амгы Тыва — турум хөгжүл-делиг девискээр, ооң экономикалык күчү-деңгизгүүрү эгээртин-мес. Москваның болгаш Тыва Республиканың аразында тургустунган чаагай харылзаалар болгаш бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылгалар моон-даа соң-гаар улам калбарарыңа бүзү-рээр мен.

Сагыш-сеткилим ханызындан Силерге, Тываның бүгү чонунга кадыкшылды, аас-кежин, чаа-гай амыдыралды күзөдим.

Силерниң кайгамчык че-риңерге тайбың болгаш чечек-телишкенин делгереп турар болзун!

Москваның мэри
Юрий ЛУЖКОВ.
(Улаңчызы 3-кү арында).

Хүндүлүг Шериг-оол Дизижинович!
Россия Федерациязының Хамааты камгалал, онза байдалдар болгаш бойдус халаптарының уржуктарын чайладыр

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

Россияның камгалал спорт-техниктиг организациязынын (РОСТО-ДОСААФ) Төп чөвүлелиниң даргазы А.Анохин, Сибирьниң федералдыг округунда казар байлактарны ажыглаар талазы-биле федералдыг агентилдин удуртукчузу А.И.Неволько байыр чедирген.

Россияның составына Тыва-

нын бактаап киргениниң 60, Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чыл юбилейлеринге холбаштыр байыр чедиргеннер: Россия Федерациязынын Моолда элчини О.Дерковский, Улан-Батор хоорайның мэри болгаш Чазааның даргазы М.Энхболд, Моол чазактың кежигүнү, инфраструктура сайыды Б.Жигжит, Кореяны элчини Кригер, РФ-тин Кореяда садыг төлээзи В.И.Бахтин, Арга-арыг ажыл-агыйының федералдыг агенти-

лелиниң удуртукчузу В.П.Рошупкин, Тудуг болгаш ЧКА-нын федералдыг агентилелиниң удуртукчузу В.А.Аверченко, Транспортка хайгаарал талазы-биле федералдыг агентилелиниң удуртукчузу А.В.Нерадько, Төп соңгулда комиссиязынын даргазынын оралакчызы О.Ю.Вельяшев, Саналга палатазынын даргазы С.В.Степашин, Дээди судтуң даргазы В.М.Лебедев, РФ-тин Чингине прокурорунун оралакчызы В.В.Симученко, Татар

Байыр чедирешкиннери

Республиканың Президентизи М.Ш.Шаймиев, Алтай Республиканың Баштыңы М.И.Лапшин, Алтай Республиканың Эл Курултай күрүне Хуралынын даргазы И.Э.Яковлев, Красноярск крайның губернатору А.Г.Хлопонин, Алтай край чагыргазынын Баштыңы М.С.Евдокимов, Чита область чагыргазынын баштыңы Р.Ф.Гениатулин, Кемерово областың

губернатору Г.А.Тулеев, Томск областың Күрүне Думазынын даргазы Б.А.Мальцев, Усть-Орда автономнуг областың чагырга баштыңы В.Малеев, Агинск Бурят автономнуг областың чагырга даргазы Б.Жамсуев. Тыва Республиканың Камбы-ламазы Лобсан Тубтен М.Н. Норбу-Самбуу. Байыр чедирешкиннеринин кээри уламчылап турар.

Найыралчы харылзаалар

ЭКОНОМИКТИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА КАЛБАРАР

Тыва Республика биле Моолдун Архангай, Хубсугул аймактарынын аразында садыг-экономиктиг, эртем-техниктиг, культура харылзааларынын дугайында дугуржулгаларга 2004 чылдын сентябрь 11-де Кызылга, Чазак бажыңынын хуралдаар залына ат салган.

Россия Федерациязы биле Моолдун 1993 чылдын январь 20-де найыралчы харылзаалар болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээге, 2000 чылдын октябрь 14-те Улан-Батор Декларациязына, Россия Федерациязы биле Моолдун чазактарынын күүсекчи эрге-чагырга органнарынын Россиянын субъектилери биле

Моолдун тус чер чагыргаларынын аразында кады ажылдажылгазынын принциптеринин дугайында 2000 чылдын ноябрь 13-те Дугуржулгазына үндөзилээш, Тыва Республика биле Моолдун Архангай, Хубсугул аймактары биле дугуржулгаларга атты салган.

Тыва Республика биле Моол-

дун Архангай аймааның аразында садыг-экономиктиг, эртем-техниктиг, культура харылзааларынын дугайында Дугуржулгага ат салышкынынын езулалы

Республика-биле аймактын аразында экономиктиг харылзаалар бажыгарына бүзүрелин илереткен.

Дугуржулгага Тыва Респуб-

чызы А.В.Брокерт чурттар аразында экономиктиг харылзаалар кайы-даа күрүнениң сайзыралына ажыктыг болурун чугаазына айыткан. Дугуржулгада айытканын езугаар бо аймак-биле экономиктиг харылзаалар экижири дээрзинге бүзүрелин ол илереткен. Хубсугул аймактын чагыргазынын аппарат удуртукчузу Д.Алтангэрэл сөс алгаш, тывалар-биле Хубсугул аймактын чону шаандан бээр акы-думма харылзаалыг, эп-найыралдыг чурттап чораанын айыткаш, оларнын аразында экономиктиг, культурлуг харылзааларны калбартырынын чаа арны ажыттыгандар дээрзин онзалап чугаалаан.

Дугуржулгага Тыва Республиканың өмүнээзинден ТР-нин Чазак Даргазынын бирги оралакчызы А.В.Брокерт, Моолдун Хубсугул аймааның өмүнээзинден аймак чагыргазынын аппарат удуртукчузу Д.Алтангэрэл атты салганнар.

Дугуржулгаларга ат салып турар үедө Тыва Республиканың Чазааның болгаш Моолдун үстүндө ады кирген ийи аймааның чагыргаларынын харысалгалыг ажылдакчылары, журналистер олурушкан.

Таан-оол ХЕРТЕК.

Тыва Республика биле Архангай аймааның аразында Дугуржулгага ат салышкыны.

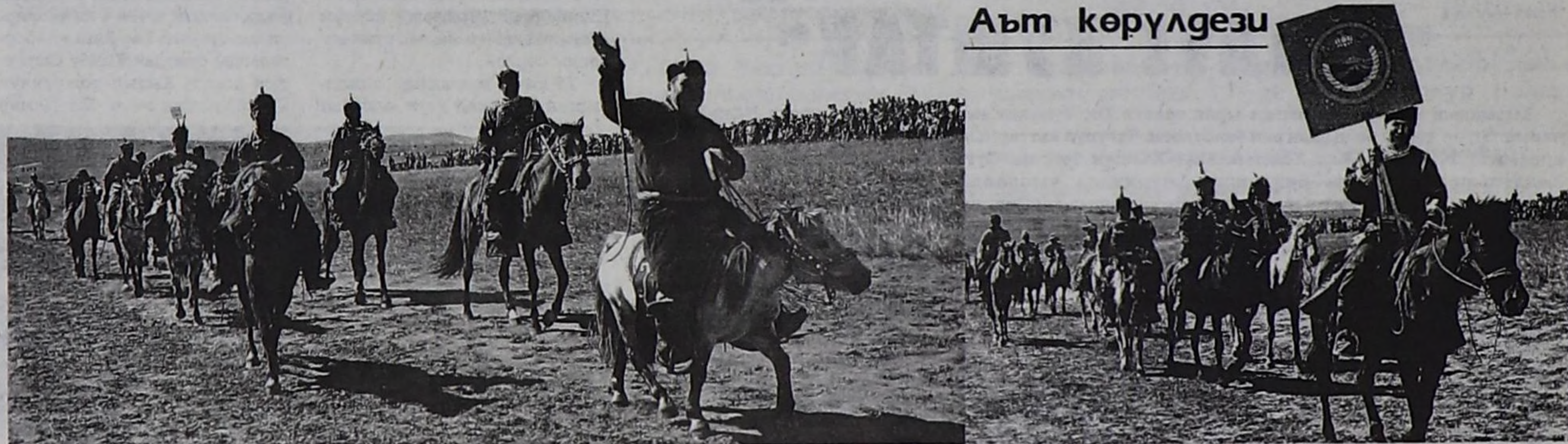
баштай болган. ТР-нин Чазак Даргазынын бирги оралакчызы А.В.Брокерт сөс алгаш, Моолдун аймактары-биле экономиктиг харылзаалар сөөлгү чылдарда экижири турарын айыткаш, моон соңгаар улам калбарарын айыткан. Ооң тодаргай херечизи Архангай аймаа-биле Дугуржулгага ат салып турары дээрзин чугаалаан. Архангай аймактын губернаторунун оралакчызы И.Ням-Осор чүве чугаалааш, Тыва

ликаның өмүнээзинден ТР-нин Чазак Даргазынын бирги оралакчызы А.В.Брокерт, Моолдун Архангай аймааның чагыргазынын өмүнээзинден губернаторунун оралакчызы И.Ням-Осор атты салган.

Ооң дараазында Тыва Республика биле Моолдун Хубсугул аймааның аразында Дугуржулгага ат салышкынынын езулалы болган. Тыва Республиканың Чазак Даргазынын бирги оралак-

Тыва Республика биле Хубсугул аймактын аразында Дугуржулгага ат салышкыны.

Аът көрүлгези

МОҢГУН-БИЛЕ ДЕРИТТИНГЕН ЧЫРАА-КАРА

Республика Наадьмьинин үезинде аңгы-аңгы хемчээлдерге аът чарыжынын мурнууда оларнын байырлыг чыскаалын организаастап, аъттарнын дериг-херекселин, ооң мунган ээлеринин кеткен национал идик-хевин канчаар белеткеп алганынын көрүлгезин эрттирери байырлалдың база бир солун кезээ апар чыдар. 2004 чылдын Наадьмьин, Тываның Россияга бактаап киргениниң 60 чылы, Кызыл хоорайның тургустунганындан бээр 90 чылынга тураскааткан байырлалдарга аътты болгаш ооң мунукчусун эң дээрэ дермиринин талазы-биле республика көрүлдө-конкурузунга 37 кижжи киришкен. Аът көрүлгезинде кандыг чүзүннүг малды чок дээр. Ол аъттарнын болгаш мунукчуларнын дериг-херексели, кеткен идик-хевин кайгамчык-ла солун, чоргаар көстүп турган.

(Уланчызы 4-ку арында).

МӨНГҮН-БИЛЕ ДЕРИТТИНГЕН ЧЫРАА-КАРА

(Тончүзү. Эгези 3-кү арында).

Беш кижиден тургустунган шынгы комиссия аъттың чонок, чүген, чулар, дергилиг эзери, колун-чирими, хөндүрге-кудурга, аъттың чели, кудуруундан эгелээш, аргамчы, кюкен, кымчы, даалыңның ишти-даштын көрүп, мунукчунунд тону, бөргү, кадыгиди, бижээ, оттуу, таакпы хавын кая, канчаар кылганындан бээр хынап турган. Хыналда комиссиянын демдегелеп турары-биле алырга, мөөрейге чаа-чаа киржикчилер немешпейн турар. Чылдан чылче ол-ла улус идепкейлиг бооп артпышаан.

Көрүлдөгө бир солун чүве — Тожунун болгаш Каа-Хемнин ивижилеринин киришкени. Каа-Хемнин «Бүрөн-Аксы» бүдүрүлгезинин ивижизи Сергей Токаевич Салчак чарызын мунгаш, мынды, дөнгүр, анайын эдерткеш, чылынган чонга бараалгадып, чыраала-

дыр тутсуптарга, ону магадаан чон адыш часкап чарашсынып турган. Сергей Салчак иви кадаргаш, 10 чыл чедип турар, коданында иви мал 30 шаа четкен.

Тыва чон анын аңнаарда, малын малдаарда чүгле аът малды эвес, а харын буга-шарыны база арттынып ажыглаар турган. Ооң херечизи кылдыр шала чавыс тыва уксаалыг кара шарыга ушкашкан 2 уруг көрүкчүлери магадаткан. Олар аңчы шинчи киир кеттинипкеш, Дус-Дагдан келгенин херечилээн ушкаш, дусту, мыйыстарны, оттук-бижээн, чылыг идик-хевин даалың-савазында арттынган чортуп турганнар. Шарының ээзи — арга даамалы Сулейман Даш-оолович Кыргыз.

Өвүр кожуунну төлээлээн Монгуштарның өг-бүлезинин эр ээзи Владимир Намбар-оолович ховар дээн чараш өң-чүзүнүг

шавыдар адын мунупкаш, өг-бүлезин баштап чырааладып үнүп келген. Владимир, Урана Монгуштар 2 кызы, 1 оглу-биле бо удаа команда аайы-биле бирги черге төлептиг болган. Монгуштарның өг-бүлези шилчип чоруур Кубок, Москваның Межпромбанкызының мурнундан 2 муң доллар-биле шаңнатканнар. Бо өг-бүле Тыва Республиканың Наадымнарынга аъттың дериг-херекселиниң мөөрейлеринге 1994 чылдан эгелеп доктаамал киржи келген. Олар 1996 чылда мөөрейге тиелекчи болган.

Хууда бирги черни чаңгыс-даа баг чок, чүгле мөңгүнден дерип каастаан чыраа кара аъттыг Чөөн-Хемчиктин Хайыраакандан дарган Кенин Күдүш-оолович Сат ээлээн. Кенин Күдүш-оолович — аъттың дериг-херекселин боду кылыр, идик-хевин база быжып тургаш даараар шевер кижилерниң бирээзи. Ол 10 чыл бо мөөрейге киржил турар, эрткен чылын база тиелээн.

Кенин Күдүш-ооловичиниң 8 харлыг уруу Сай-Суу ачазының эрткен чылгы Наадымга мунган сылдыс-шокар адын (ол чылгы дериг-херексели-биле кады) мунуп, мөөрейге киришкеш,

үшкү черни ээлээн. Ийги черге Бай-Тайгадан Алексей Хертек төлептиг болган. Мөөрейниң тиелекчилеринге болгаш иви мал, шары мунган киржикчилерге «Хуреш» стадионунга байырлыг байдалга шаңналдарны тывыскаан.

Парад

ЧАРАШ АЪТТЫҢ ХӨЙҮН!

Аътты болгаш ооң ээзин эң дээрэ деририниң көрүлдө-конкурузу доостуру билек, Тыва Республиканың аът чарыжының талазы-биле чемпионаның киржикчилериниң парады болган. Чыскаалды Бай-Тайга кожунунун, ооң соондан Барыин-Хемчиктин, Чөөн-Хемчиктин... (алфавит аайы-биле) аъттыг төлээлерин кожууннарның чагырыкчыларынга баштадыпкан чоруп орган.

Чарыш аъттары мунган оолдарның хөйүн, чараш аъттарның хөйүн! Кожуун бүрүзүнүң төөгүзүн чугаалаар болза, кожуун бүрүзүндө чүгүрүк аъттар хөй. Бо

чыскаалда шупту чүгүрүк аъттар чыгып келген, кордакчылар бооп чоруп турар. Оларның аразында мурнунда улуг чарыштарга тиелеп үнүп турган, алдар-ады алгаан Сергей Санчының «Россия» деп шолалыг челер калдар ады, чылгычы Сергей Бинаалайның сарыг хоор ады, Би-Хемнин аъттары дээш, кандыг мал чок дээр.

Байырлыг чыскаалга ТР-ниң Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржак, байырлалдын хүндүлүг аалчылары парадтың киржикчилеринге, чылынган чонга изиг байыры чедиргеш, чылгычыларга чедишкенин күзээн.

Чойганмаа САТ.

Аът чарыжы

ЧҮГҮРҮКТЕР АРАЗЫНДАН "ЧҮГЛҮГ КУШТАР"

Кызылдың мурнуу талазында ырак эвесте Тос-Булакта аът чарыштырар черни бо чылын эки белеткээн. Чүгүрүк аъттарның аразында Эрзинден, Би-Хемден, Улуг-Хемден болгаш Сүт-Хөлдөн республикада билдингир, мурнунда чылдарда Наадымнарга чаңгыс эвес катал эртип турган малдар хөй болган.

Ам «аскак мал ыратпазы-биле» аът чарыштарынга байзаже, азы шаңналдыг черлерге кирген чүгүрүк аъттарны ээлээн черлериниң аайы-биле чыскаай бижкиин.

10 км-ге долгандыр чарыштырган 4 хар чедир назылыг челер аъттар аразында Чеди-Хөл кожуунунун Ак-Тал сумузундан Начын Сендиңниң 4 харлыг доруг ады хемчээлди 16 минута 32 секунда маңнааш, эрткен.

Ийи дугаарында республика-

ның Чаан мөгези Аяс Монгуштун (аът Шамбалыгның адын камгалап киришкен) калдар ады келген.

Үшкү черни Сүт-Хөлдүн Кара-Чыраадан Эртине Кара-Салдың доруг ады алган. Ооң соонда шаңналдыг черлерни база-ла ол-ла черден Сарыг-оол

Монгуштун доруг, Чөөн-Хемчик кожуунун Чадаана хоорайдан Ким Дугарның хүрөң ады ээлээн.

15 км-ге долгандыр чарыштырган 4 хардан улуг назылыг чыраалаар аъттар аразында Кызыл кожуунун Кур-Чер сумузундан Ай-Херел Түлүштүн 5 харлыг бора ады эртип келген.

Ийи дугаар черни Чөөн-Хемчик кожуунун Баян-Таладан Семен Ондарның доруг ады алган.

Үш дугаарында Сүт-Хөл кожуунун Сүт-Аксы суурдан Василий Монгуштун кара ады келген.

Бо хемчээлге маңнаан аъттарны база 5-ке чедир шаңнаан. 4-кү, 5-ки черлерни Чеди-Хөл кожуунун Элегес сумузундан Айдыс Иргиттин, Сүт-Хөлдүн Сүт-Аксы суурдан Сергей Донгактын аъттары тус-тузунда алган.

Боттарының хемчээлинге эрткен челер болгаш чыраалаар аъттарның эзелеринге хеп чуур машиналары, 8-8 муң рубльдерни, алдын медальдарны, дипломнарны болгаш чемпион аъттарның ленталарын тывыскаан, ийги черни ээлээн аъттарның эзелерин даштыкы, өңүг телевизорлар, мөңгүн медальдар болгаш дипломнар-биле шаңнаан. Аъттары үшкү черни

алганнарга видеоманитофоннарны, хүлер медальдарны болгаш дипломнарны тывыскаан. Шаңналдыг черлерге кирген арткан аъттарга мактал шаңналдарны берген.

15 км-ге долгандыр чарыштырган 4 хардан улуг назылыг челер аъттар аразында Улуг-Хем кожуунун Торгалыг сумудан Сергей Санчының «Россия» деп шолалыг сурагылыг ады хемчээлди 24 мин. 20 сек. маңнааш, эрткен.

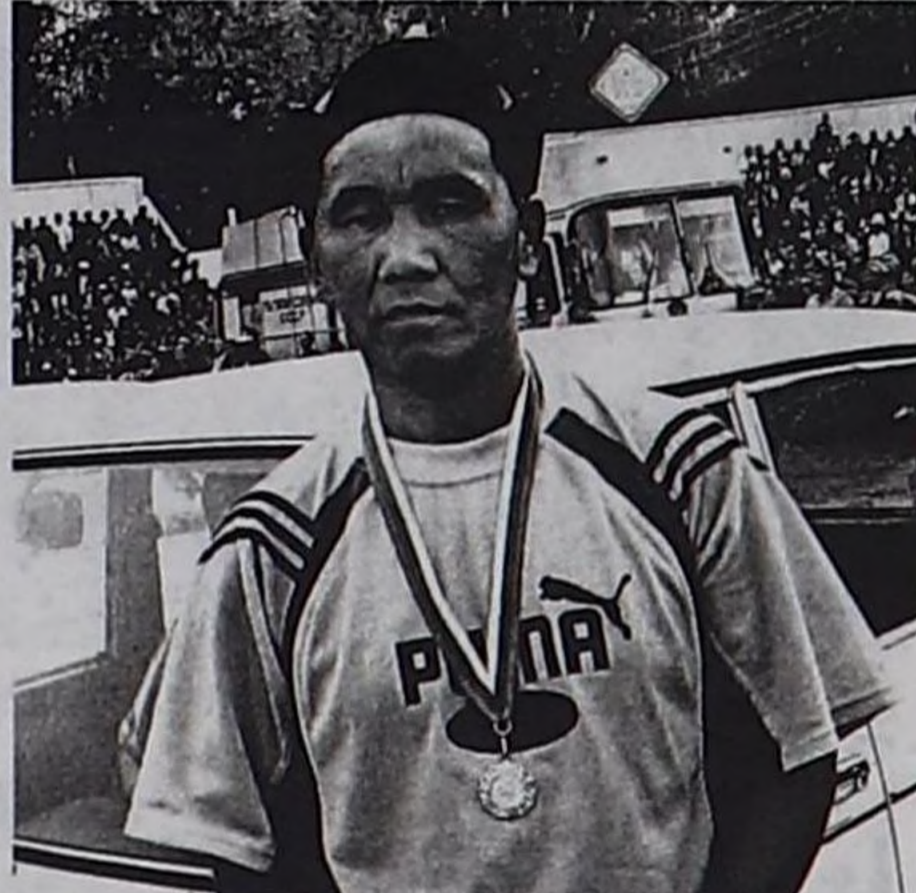
Бо аът 2004 чылдың улуг юбилейлерге тураскааткан Наадымында республиканың 6 дакпыр чемпиону болганы ол.

Ийден беш дугаар черлерин Сүт-Хөл кожуунун Кара-Чыраа сумудан Валерий Кыргызтың шилги (2-ги чер), бора (4-кү чер) аъттары, Төмүр Монгуштун «Сынок-Бора» деп шолалыг ады (3-кү чер), Алексей Монгуштун бора ады (5-ки чер) алган.

20 км-ге 4 харга чедир чыраалаар аъттар чарыжында Эрзин кожуунун Бай-Даг сумудан Эрес Хайыңның 4 харлыг сарыг ады эрткен.

Ийги черни Кызыл кожуунун Кур-Чер сумудан Даш-Мир Кууларның калчан-шилги ады алган.

Үшкү черни Тес-Хем кожуунун Берт-Даг сумудан Шораан Бижикмааның ала-кула ады ээлээн. 4-тен 8-ки черлерни тус-тузунда Тес-Хемнин Чыргаланды сумудан Комбу Сыратын доруг, Кызыл кожуунун Шамбалыгдан мөгө Каң-Демир

Кууларның кула, Чөөн-Хемчиктин Баян-Таладан Семен Ондарның доруг, Каа-Хемнин Сүт-Бажи сумудан Белек Салчактын «Ак-Майык», Би-Хемнин Сесерлигден Орлан Дондуптун калдар ады алган.

Боттарының хемчээлинге эрткен аъттарның эзелеринге өңүг телевизорлары, 8-8 муң рубльдерни, алдын медальдарны, дипломнарны болгаш чемпион аъттын ленталарын тывыскаан. Арткан черлерни үлешкен аъттарның эзелерин музыка төптери, пылесостар, дипломнар, медальдар болгаш өске-даа өртектиг

ЧҮГҮРҮКТЕР АРАЗЫНДАН "ЧҮГЛҮГ КУШТАР"

белектер-биле шаңнаан.

Улуг аъттарның 30 километрге узун чарыкка барык 200 аът киришкен. Аңаа Би-Хем кожуунун Сесерлиг сумудан Андрей Дондуптуң 8 харлыг кара ады хемчээлди 33 мин. 30 сек. маңнап эрткеш, тилээш, ээзинге «Жигули-06» марканың чик автомашинанын шаңнал кылдыр чаалал берген. Улуг шаңналды сентябрь 11-де, субботада, республиканың «Хүреш» стадионунга байырлалдарның болгаш Наадымның улуг хүрежиниң үезинде он-он муң чон чыылган черге Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының Даргазы Д.К.Х.Ооржак тывыскан. Кара аът узак аъттар аразында бо чылгы чарышка улаштыр ийи удаа эртип турарын онзалап демдеглевес аргажок.

Бо хемчээлге Чөөн-Хемчиктин Шами сумудан Херел Ховалыгының бора ады ийи дугаар келген. Ушкү черни база-ла олла сумудан Владислав Монгуштуң доруг ады алган. Республиканың кончук чүгүрүк малдарының – «чүглүг куштарның» санынче кирген бо аъттарның ээлерин соодукчу болгаш телевизор, 5-5 муң рубльдер,

дипломнар, мөңгүн болгаш хүлер медальдар-биле шаңнаан.

Дөрттен он дугаар черлерни тус-тузунда Би-Хемниң Сесерлигден Мерген Монгуштуң калдар, Эрзин кожуундан Сергей Ынаалайның Наадым чемпиону хоор, Чеди-Хөлдүн Ак-Талдан Мерген Монгуштуң «Мөңгүн-Баштыг», Сүт-Хөлдүн Суг-Аксы суурдан Вячеслав Монгуштуң шилги, Чеди-Хөлдүн Ак-Талдан Салим Бадының доруг, Чөөн-Хемчиктин Шемиден Эдуард Монгуштуң болгаш Тандының Кара-Булуңдан Александр Монгуштуң ады үлөшкен. Бо чүгүрүк аъттарның ээлерин телевизорлар (4-5 дугаар черлерини), артканнарын өске өртектиг белектер, дипломнар-биле шаңнаан.

Эң биче назылыг аът мунучулары: 6 харлыг Владимир Захаровка болгаш 8 харлыг Шенне Сенди-Хууракка судьялар коллегиязының шийтпири-биле өртектиг белектерни болгаш хүндүлел бижиктерни тывыскан.

Командалар аразында ниити бирги черни би-хемчилер ийи чыл улаштыр чаалап алган. Наадымның – республика чемпионаның Кубогун Би-Хем кожуунун чагыргазының даргазы Валерий Гончаров

хүлээп алгаш, кожуунун чүгүрүк аъттарының ээлеринге, ылангыя сесерлигчилерге, бо улуг юбилейлерге тураскааткан аът чарыштарына чедишкенири дээш байыр чедирген.

Аът чарыштары бо чылын бедик денелге эрткен деп болур. Ооң организакчылары: Тыва Республиканың Күш-культура, спорт болгаш аныктар херектериниң яамызы, республиканың Аът федерациязы болгаш тайылбырлакчы, Россия Федерациязының алдарлыг артизи, Тыва Республиканың улустуң хөөмейжизи Коңгар-оол Ондар чыылган көрүкчүлерге, аът спортунун «аарыкчыларына» бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузар дээш дыка кысканар. Ол хилис барбаан. Ынчалза-даа четпестер база тургулаан. Чижээлээрге, 4 хар чедир назылыг чыраалаар болгаш улуг узак мангыг аъттар чарыштарына малдарның хөй кези, команда бербээнде-ле, старттан үнүкени чарыштар соонда билдинген. Команда езугаар шын маңнап үнген, ынчалза-даа сөөлүнде аңгы келген аъттарның ээleri маргылдаа төнерге судьяларга чаргы чарып, команда-биле үнген аъттарның түннелдерин

күштүг кылдыр санаарын негеп турган. Ындыг-даа болза эртип келген болгаш шаңналдыг черлерге кирген аъттар аразында республиканың эң чүгүрүк малдары чорааны-биле команда чок үнген аъттарның түннелдерин күштүг кылдыр бадылаан. Бо мындыг байдалга стартта болгаш финиште турар судьялар аразында харылзааның (радиотелефонун) чогу багай салдарлыг болган. Харылзаа турган болза, судья коллегиязы аъттар старттан дүрүм үрөп үнүкенин дораан билип каапкаш, олар финишке келбээнде-ле, бир шийтпири хүлээп алган турар ийик.

Аът чарыштарының түннелдерин бижип доозуп тура база бир четпес чүүлү сагындырып каалы. Чарыштын канчаар эртип турарын хөй чон билип турары-биле үн улгаттырар колонкалары финиште, чүгле судьялар талазынче, азы куруг ховуже угландырбайн, а дедир, түмен чон чыылган угже моон соңгаар көрүндүрүп турар болза эки. Судьялар колонкаларының чанында турар болгаш, оларны кайнаар-даа угландырып каарга, дөмей-ле дыңнап кааптарлар. Ол «аарыкчыларның» дилээ-дир.

Юрий ДАРБАА.

ЧАА МУЗЕЙГЕ ДЕЛГЕЛГЕ

Байырлалдар хүннеринде Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң шыг-жамырындан чамдык экспонаттарны ам-даа туттунуп турар чаа музейниң бирги кадында үш залга түр делгээн. Республиканың улуг-бичи чону ону улуг сонургал-биле үш хүн иштинде көргөн.

Бирги залга Аржаан-1 базырыктардан тыпкан хаан өбүлениң алдында эдилелдерин, кадынның каасталгаларын, үнелиг даштардан чүстүк, сыргаларын болгаш дайынчы эр кижиниң хүлерден, демирден ок-чөмзөөн, аъттарының дериг-херекселдерин, саваларны хөйү-биле делгээн. Аржаан-2 базырыктан тывылган хаан кижиниң алдын хеп-сынының, бөргүнүң болгаш ак кидис идииниң хоолгаларын кижии дүрүзүңге кедиргеш, азып бараалгаткан.

Ийиги залда колдуу хам кижиниң эдилелдерин, хүрээ-хиттин ыдыктыг бурганнарын, судурлары болгаш тыва хөгжүм херекселдерин, өгнү делгээн.

Көрүкчүлөр үшкү залдан Тываның алдарлыг кижилериниң – Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының, ССРЭ-ниң Улустуң артистериниң, башкыларның, спортчуларның, чогаалчыларның, күрүнениң ыры-танчының «Саян» болгаш В.Оскалоолга удурткан тыва цирк бөлүүнүн уран чүүл коллективтериниң чуруктары, допчу намдарлары-биле танышкан.

Ол-ла залда 1961 чылда эрге-чагырга органнының айтышкыны-биле хагган Туранның православ хүрээзинден хавырган шажынның ыдыктыг эдилелдери: Христос бурганның сүлде чуруун (иконаны), крестизин, бадылаашкын кылырда кедер бөрттерни, Христостуң ыдыктыг пезүн делгээн.

Делгелгени фото-чурукчу Ю.Косарьковтуң ажилдары улам шинчи киирген.

Делгелгени сентябрь 12-де хагган.

Бистиң корр.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттарының 2004 чылдың ноябрь 17-ге камап болур (ийиги) сонгулгалары

Эрге-чагырганың хоойлужудулга (төлээлелге) органының депутаттарына депшиттирген болгаш бүрүткеткен кандидаттар дугайында (мажоритарлыг сонгулда округтарының талазы-биле) МЕДЭЭ

Төп чаңгыс мандаттыг № 46 сонгулда округу

1.Александр Кара-оолович АРАКЧАА, 1964 чылдың июль 30-де төрүттүнген, дээди эртемниг, хууда сайгарлыкчы, Ак-Довурак хоорайда чурттап турар. Бодун боду депшиткен, сонгукчуларның ат салышкыннарын чыы-

рын 2004 чылдың август 27-де дыңнаткан, ат салганнарын саны 25, 2004 чылдың сентябрь 6-да 10.00 шакта бүрүткээн.

2.Станислав Суяевич МОНГУШ, 1962 чылдың июль 7-де төрүттүнген, тускай ортумак эртемниг, чолаачы, хууда сайгарлыкчы, Ак-Довурак хоорайда чурттап турар. Бодун боду деп-

шиткен. Сонгукчуларның ат салышкыннарын чыырын 2004 чылдың август 30-де дыңнаткан, 26 кижии ат салган, 2004 чылдың сентябрь 6-да 10.10 шакта бүрүткээн.

Сарыг-Септин Барыин чаңгыс мандаттыг № 72 сонгулда округу
1.Анна Климентьевна БОРТ-

НИКОВА, 1965 чылдың август 13-те төрүттүнген, тускай ортумак эртемниг, «Теремок» уруглар садының эргелекчизи, Сарыг-Сеп суурда чурттап турар. Бодун боду депшиткен. 2004 чылдың август 31-де 14.00 шакта №6 дугаарга бүрүткээн.

2.Александр Николаевич

ГУРОВ, 1949 чылдың декабрь 8-те төрүттүнген, дээди эртемниг, «Тыва» алдын-тывыш артелиниң бүдүрүлгө кооперативиниң даргазы. Кызыл хоорайда чурттап турар. Бодун боду депшиткен. 2004 чылдың август 31-де № 2 дугаарлыг бүрүткеткен.

Чаа-Хөл кожуун чагыргазының даргазының сонгулгалары 2004 чылдың октябрь 10-га болур.

Чаа-Хөл кожуун чагыргазының даргазының албан-дужаалына депшиттирген болгаш бүрүткеткен кандидаттар дугайында МЕДЭЭ

1.Алдын-оол Дарын-оолович ТЮЛОШ, 1948 чылдың сентябрь 15-те төрүттүнген, дээди эртемниг, Чаа-Хөл кожуун чагыргазының даргазы, Чаа-Хөл суурда чурттап турар. Бодун боду депшиткен. Сонгукчуларның ат салышкыннарын чыырын 2004 чылдың август 29-та 14 шак 30 минутада дыңнаткан. 82 кижии ат салган. 2004 чылдың сентябрь 7-де 19 шак 21 минута турда №8 доктаал-биле бүрүткээн.

2.Мерген Эрес-оолович ЧЕЧЕКПАА, 1966 чылдың август 21-де төрүттүнген, дээди эртем-

ниг, Чаа-Хөл кожуунун Кызыл-Даг суму чагыргазының даргазы, Кызыл-Даг суурда чурттап турар. Бодун боду депшиткен. Сонгукчуларның ат салышкыннарын 2004 чылдың август 30-де 15 шак 15 минутада чыып эгелээнин дыңнаткан, 75 сонгукчу ат салган. 2004 чылдың сентябрь 7-де 19 шак 10 минута турда №5 доктаал-биле бүрүткээн.

3.Алексей Чыскаал-оолович КУДЕРЕК, 1958 чылдың сентябрь 25-те төрүттүнген, дээди эртемниг, Тыва Республиканың аңныр эргелелинде ажилдап

турар, начальниктин оралакчызы. Шагаан-Арыг хоорайда чурттап турар. Бодун боду депшиткен. Сонгукчуларның ат салышкыннарын 2004 чылдың сентябрь 1-де чыып эгелээн, 82 сонгукчу ат салган. 2004 чылдың сентябрь 7-де 19 шак 25 минута турда №9 доктаал-биле бүрүткеткен.

4. Михаил Монгушевич ДУГАР-СҮРҮҢ, 1940 чылдың апрель 27-де төрүттүнген, тускай ортумак эртемниг, «Алдын-Терек» арат ажил-агыиының удурткучу, Чаа-Хөл суурда чурттап

турар. Бодун боду депшиткен. 2004 чылдың сентябрь 2-де сонгукчуларның ат салышкыннарын чыып эгелээн.

5.Дюмней Каадыр-оолович БАЛБАН-ООЛ, 1971 чылдың апрель 22-де төрүттүнген, тускай ортумак эртемниг, Кызылда №1 школада башкы, Кызыл хоорайда чурттап турар. Бодун боду депшиткен. 2004 чылдың сентябрь 2-де 15 шак 10 минута турда сонгукчуларның ат салышкыннарын чыып эгелээн. 86 сонгукчу ат салган, 2004 чылдың сентябрь

7-де 19 шак 18 минута турда №7 доктаал-биле бүрүткээн.

6.Мөңгүн-оол Дашович ОЛЧАНМАЙ, 1964 чылдың ноябрь 23-те төрүттүнген, дээди эртемниг, муниципалдыг чуртталга-коммунал ажил-агыи чериниң директору, Чаа-Хөл суурда чурттап турар. Бодун боду депшиткен, сонгукчуларның ат салышкыннарын 2004 чылдың сентябрь 3-те чыып эгелээн, 88 сонгукчу ат салган. 2004 чылдың сентябрь 3-те 19 шак 15 минута турда №6 доктаал-биле бүрүткээн.

АЯС МОНГУШ

Тываның Россияга каттышканының 60, Кызыл хоорайның тургустунганының 90 чылынга тураскааткан хүреш маргылдаазы онзагай деңгелге болуп эрткен. Хүреш стадионунун төөгүзүнге болуп көрбээн 256 мөгениң хүрешкени болур. Бо маргылдаа Тываның төөгүзүнге киир бижиттинер деп, хоочун мөгелер чугаалажып турду, чүге дээрге Тываның төөгүзүнде 256 мөге хүрешкенин кым-даа сагынмас болду.

Хүрештин парадын кожууннар аайы-биле чыскааптарга, чаражын чүү дээр боор. Парадтын бажынга кончуг чараш дериттинген аъттарлыг аныктар, анаа улаштыр кадак туткан анык кыстарның соо-биле аталдарлыг мөгелеривис Аяс, Маадыр Монгуштар баштап алгаш, кожууннар аайы-биле

Юбилейлиг хүреш маргылдаазының тугун Тываның Чаан мөгези, Наадымның 12 дакпыр чемпиону, сумо хүрешке Европаның 5, делегейиниң 2 дакпыр чемпиону, РФ-тин алдарлыг спорт мастери Аяс Монгуш, делегейиниң Олимпий оюннарының ийи дакпыр киржикчизи, РФ-тин алдарлыг спорт мастери

Аяс Монгуш шүүлгеннер.

Стадионга болган хүреш маргылдаазының эрттирериниң хемчеглериниң кол режиссеру Вячеслав Донгактын чогадыкчы ажылын демдеглээри чугула. "Хүреш" стадионунга, мөгелериниң мурнунга 30 ажыг анык кыстарның янзы-бүрү хептиг кадак туткаш, танцпай бээрге, кижиниң сагыш-сеткили көдүрлүп кээр болду.

Юбилейлиг хүрешти организаастап эрттиреринге 9 кижик составтыг кончуг шыырак судья коллегиязын тургускан. Маргылдааның кол судьязы — Өргелээр Ондар, харысалгалыг секретары — Олег Сат, хоочун мөгелер Дандар Долзатмаа, Владимир Монгуш болгаш спорттун хоочун мастер мөгелери кирген.

Хүрештин баштайгы салында республиканың шыырак мөгелериниң бирээзи Аян Сараа (Чаа-Хөл) Барыын-Хемчиктин мөгези Владимир Бойдуну чиигибиле октап алды. Чээрби чыл бурунгаар мындыг маргылдаага шүүлген мөге Алексей Хомушку, Алдын-оол Дамбааны чиигибиле октады. Республиканың хоочун мөгези Сүктер Шимет бо маргылдаада оолдары-биле кады хүрежи келгенин "аарыкчылар" магадап турду. Бирги салында Сүктер Шимет бодунун чаңгыс чер-чурттуу Омак Эрендей-биле хүрешкеш, саадавайн октап алды.

Бо маргылдаага Чаа-Хөлден чаңгыс орус омактыг, дзюдо хүрешке Россияның спорт мастери Евгений Сайфутдинов хүрежи келген. Баштайгы салында Кызылдың мөгези Артем Кууларны октааш, ийги салында Өвүрнүн мөгези Олег Дондупту ашкаш, үшкү салында Кызылдың эн шыырак анык мөгелериниң бирээзи Валерий Сендиге

октадыпты. Валерий Сенди — кончуг чараш хүрештиг, өзүп олар анык мөгелериниң бирээзи. Чаптанчыг, чараш хүрештиг Евгений Сайфутдиновка "Чаңгыс аай Россия" партиязының Тывада девискээр салбырының төлээзи Марат-оол Ондар шалага чадар хевисти, Чаа-Хөл чонунун мурнундан 10 муң рубльди кожуун чагыргазының төлээзи тывысты.

Кончуг чараш хүрешти Сүт-Хөлдүн мөгези Андрей Хертек

көргүзүп чоруп орду. Ол бодунун удурланькчызынга үр доктаавас, чаңгыс арганы ажыглааш, ону бүзүрелди-биле тиилелгелиг доозуп каар. Моолдун хүреш институтунда өөренип турар болгаш, ооң арга-дуржулгазы бедип олары илден. Ооң чараш хүрежин магадаанының бадыткалы боор, Моолдун Тывада Чингине элчини, дээрги Д.Пунцаг тускай шаңналды хүреш үезинде тывысты.

Юбилейлиг хүрештин маргылдаазына хоочун мөгевис Маадыр Монгуштуң шыырак белеткенгенин "аарыкчылар" эскерип орду. "Мөгениң майы кадырык" дигир болгай бис, сөөлгү чылдарда анык мөгелериниң өзүп олары-биле ол 8 шыырак мөгелериниң аразынче кирбейн баар таварылгалар турган болгай. Бо маргылдаага эки хүрешкен. Республиканың эн шыырак мөгелериниң бирээзи Амир Монгушту (Каа-Хем) Чөөн-Хемчиктин мөгези Шолбан Монгуш чараш арганы ажыглап тургаш, октап алды. Анык мөгелер аразына республиканың ийи дакпыр чемпиону, Өвүрнүн мөгези Ким Седен-оолду хоочун мөге Маадыр Монгуш октап кагды. Сумо хүрешке Россияның чемпиону, Каа-Хем кожуунун анык мөгези Кара-Кат Кенденниң хүрежи ескелерден онзаланып турду. Ылаңгыя үшкү салында Тес-Хемниң мөгези Буян Сүктерни кончуг ча-

раш арганы ажыглааш, октады.

Хүрештин дөрткү салында маргылдаа чидигленген. 256 мөгеден эн шыырак 32 мөге аркан. Хоочун мөге Алексей Хомушку Чөөн-Хемчиктин мөгези Начын Монгушту октааш, эн шыырак 16 мөгениң санынче кирген. Республиканың шыырак мөгелериниң бирээзи Геннадий Монгуш бодунун чаңгыс чер-чурттуг думазы, анык мөге Кара-Кат Кенденге октадыпкан. Аяс Монгуш Чөөн-Хемчиктин шыырак мөгези Ушпас Кууларны чииги-биле октап алды. Маргылдааның бо салында республиканың шыырак мөгелери Начын Кунгаа, Амир, Геннадий Монгуштар, Ушпас Куулар, Шолбан Монгуш, Эзир-оол Монгуш "чирлип" чоруй барганнар.

Хүрештин бешки салында арткан 16 мөгелерниң ады бо: Каң-Демир Куулар (Өвүр), Вячеслав Монгуш (Сүт-Хөл), Аяс Монгуш (Кызыл), Радислав Наважап (Кызыл), Кара-Кат Кенден (Каа-Хем), Маргис Монгуш (Сүт-Хөл), Чимит Куулар (Өвүр), Кайгал-оол Донгак (Сүт-Хөл), Алексей Хомушку (Чөөн-Хемчик), Федор Куулар (Кызыл), Алаш Монгуш (Сүт-Хөл), Маадыр Монгуш (Кызыл), Альберт Комбуй-оол (Өвүр), Ай-Демир Монгуш (Кызыл кожуун).

Бешки салында Чимит Куулар Комбуй-оол Альберти, Маадыр Монгуш Наважап Радиславты, Кайгал-оол Донгак Вячеслав Монгушту, Алаш Монгуш Федор Кууларны, Куулар Алдын-оол чаңгыс чер-чурттуу хоочун мөге Алексей Хомушкуну, Андрей Хертек Каң-Демир Кууларны, Аяс Монгуш Маргис Монгушту тустуунда октап алгаш, эн шыырак 8 мөгелерниң санынче кирген.

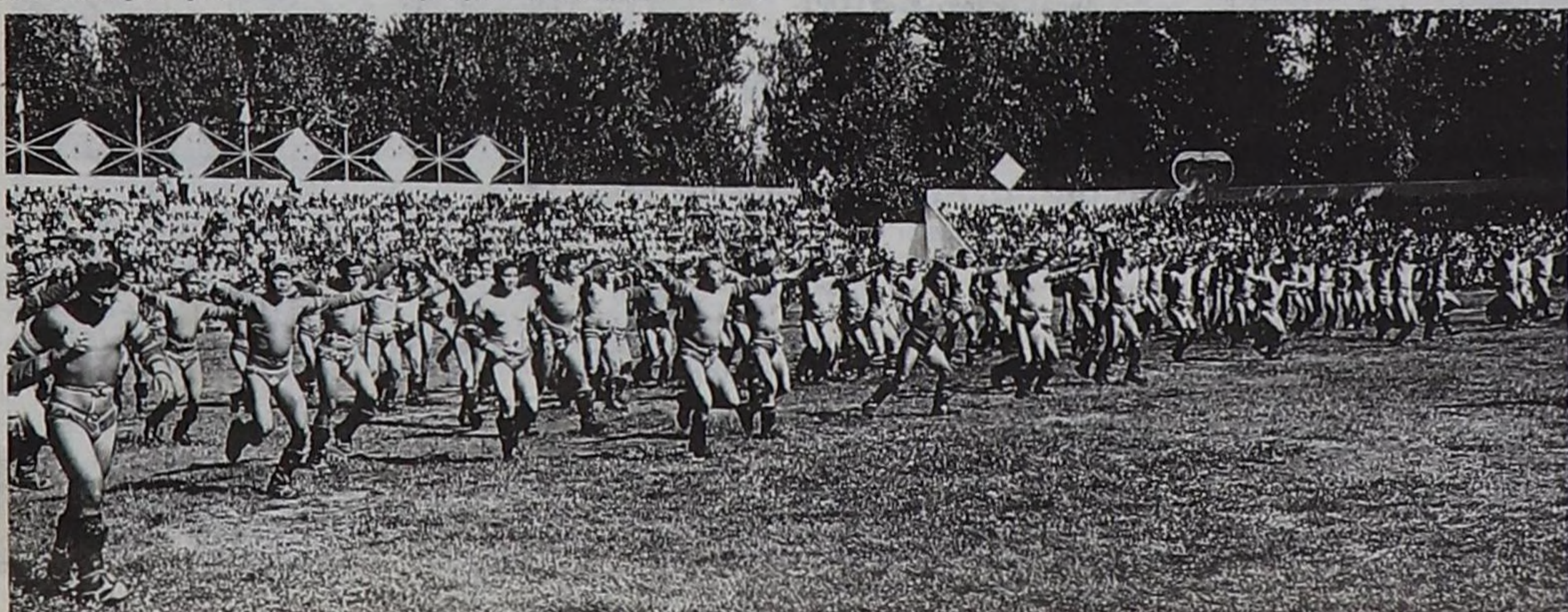
Алдыгы салының эгезинде Маадыр Монгуш биле Чимит Куулар таваржы берди. Кайызы-даа республиканың хоочун мөгелери, бо чылдарда та чеже катап таварышпаан дээр боор. Кончуг чараш хүрештиг мөгениң бирээзи Чимит Куулар дээрзин "аарыкчылар" билер. Бо удаада Маадыр Монгушка октадыпты. Андрей Хертек хоочун мөге акызы Алдын-оол Кууларны черге дээспейн, анаа көдүрүп кагды.

мөгелерниң парады эгеледи. Мөгелер парадының командалакчызы Адар Куулар ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы, организастьг комитеттин даргазы В.И.Лавриненкога маргылдааның кол судьязы Ө.Ч.Ондарга мөгелериниң хүрешке беленин илеткеди. Организастьг комитеттин даргазы В.И.Лавриненко юбилейлиг байырлал таварыштыр аарыкчыларга, мөгелерге байыр чедиргеш, спортчу чеддишкinnerни күзеди.

Елена Достай олар көдүргөн.

Төөгүнүн арынче хая көрнүп көөрге, Тываның РФ-тин составына каттышканының 20 чылында (1964 чылда) болган хүреш маргылдаазына Тываның алдарлыг мөгези чораан Сүүр-оол Ондар шүүлген. 30 чылында (1974 чылда) хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Чадамба Ооржак, 40 чылында (1984 чылда) ам бо маргылдаада хүрежи турар хоочун мөге Алексей Хомушку, 50 чылында (1994 чылда)

АДЫН СЫКПААН

Хоочун мөгеге ол хүндүткелдин демдээ болбайн канчаар. Кайгал-оол Донгак Кызыл кожуунун мөгези Ай-Демир Монгуш-биле үр хүрежи келгеш, тиелелгени чедип алды. Аяс Монгуш Сүт-Хөлдүн анык мөгези Алаш Монгушту саадатпайн, октап алды. Аяс Монгуш кандыг-даа мөгө-биле хүрешкенде үр болур эвес.

Маргылдаа мурнуу чарында хоочун мөгө Кара-Кат Ооржактын "Аястың аргазы хөй, күжү четчир, амдызында ону октаар оол Тывада ховар" деп чугаалааны сагжымга кирип турду.

Чедиги салыгнын мурнуу чарында юбилейлиг хүреш маргылдааның эң анык кир-

жикчизи, Чөөн-Хемчиктин мөгези Начын Монгушка американ доллар акша шаңналын Россиянын "Межпромбанкызынын" даргазынын оралакчызы А.А.Мельников тывыскан. Анык мөгө Кайгал-оол Донгакка ТР-ниң Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызынын сайыдынын оралакчызы Алдын-оол Ондар мөгө кижиниң бергүнден эгелээш, идиинге чедир бүрүн идик-хепти тывысты, Сүт-Хөл кожуун чагыргазынын даргазы Иван Монгуш 8 муң рубльди берди.

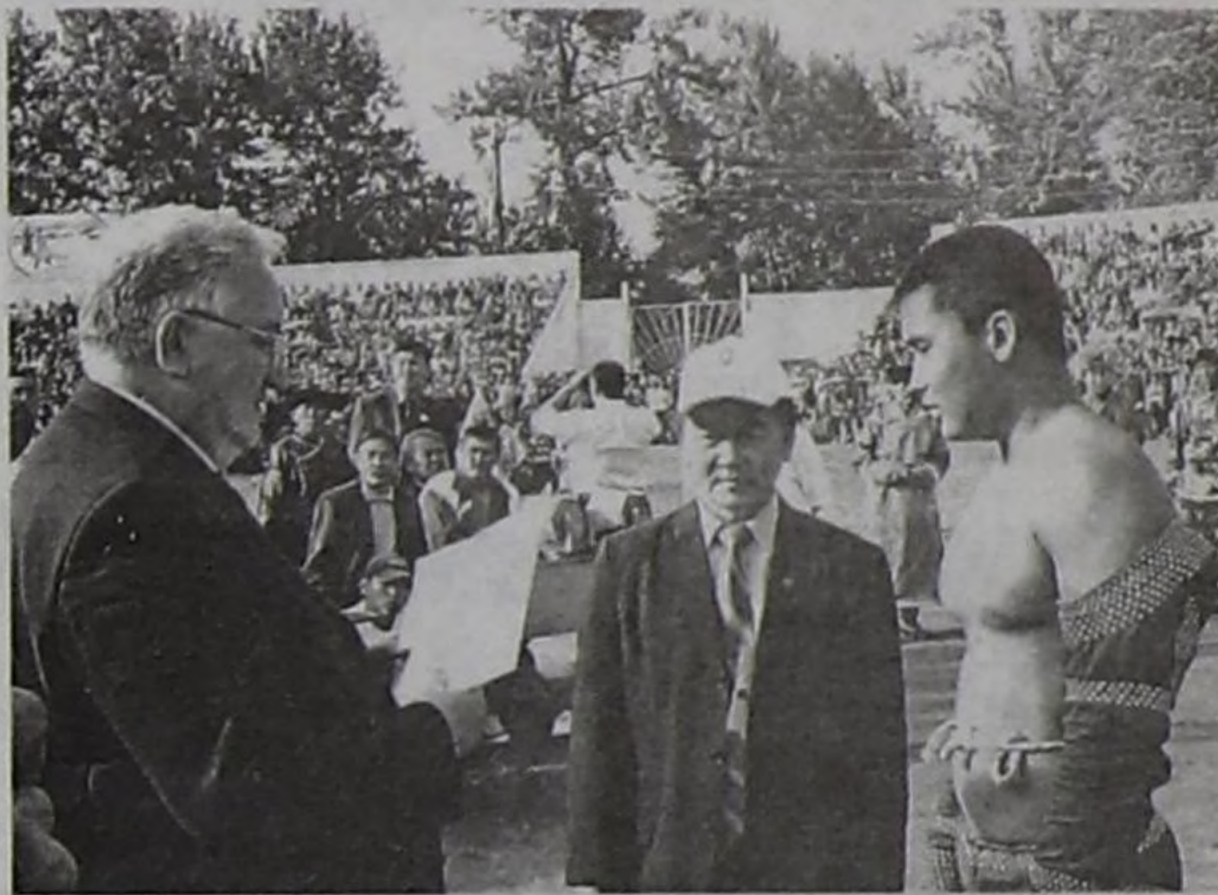
Чедиги салыгда Маадыр Монгуш биле Андрей Хертек, Кайгал-оол Донгак биле Аяс Монгуш таварышты. Аяс хүрешкенде саадаар эвес, дораан октап алды. Бо удаада Маадыр Монгуш кончуг чараш арга-биле Андрей Хертекти тиелеп алды.

Түннелинде республиканың ийи шырак мөгелери Аяс биле Маадыр Монгуштар хүрешти. Аяс Маадырнын хөрөөнче идипкеш, барык-ла кажыктан алгаш, дораан октап кагды. Юбилейлиг хүрешке Аяс Монгуш шүүлген, Маадыр Монгуш үжүрлөшкөн. Борта онзалап демдеглөп каар чүүл болза, Тывага бир дугаар болган 256 мөгениң хүрежин Аяс Монгуштуң шүүлгени алдар болбайн кан-

чаар. Ол тыва хүрештин төөгүзүңгө кажан-даа уттундурбас болуп арттар.

ТР-ниң Чазак Даргазы Ш.Д. Ооржак юбилейлиг байырлал таварыштыр көрүкчүлөргө байыр чедиргеш, аңаа холбаштыр эрттирип турар хемчеглерниң эң сөөлү хүреш маргылдаа-зы-биле дооступ турарын онзалап демдеглээш, шүүлген мөгө Аяс Монгушка "Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы" деп хүндүлүг атты, чиик машина "Жигулиниң" дүлгүүрүн тывыскан. Ийги черни алган, мөгө Маадыр Монгушка деткичи "Водоканал" ККБ-ниң директору В.А.Фалалеев компьютер-биле, Россиянын "Межпромбанкызынын" даргазынын оралакчызы А.А.Мельников доллар акша-биле шаңнаан. Үшкү, дөрткү черни алган мөгелер Андрей Хертекке, Кайгал-оол Донгакка шаңналдарны ТР-ниң Улуг Хуралынын Төлээлекчилер палатазынын Даргазы Д.К.Х.Ооржак, Кызыл хоорайнын мэри Д.К.Донгак тывысканнар. Шаңналдарны эң шырак 16 мөгеге чедир тывыскан. Хүреш болуп турда деткичилер болгаш шаңналдар дыка хөй болган. Чамдык улус хомудай бербези-биле баш удур сагындырып каайн, солун арны хемчээлдиг болгай, ону доозазын бижири борта болдунмас.

Ийи миллион чурттакчыларлыг моолдар национал байырлалы — Наадымда 512 мөгө хүрештирип турда, 300 муң ажыг чурттакчылыг, оң иштинде тывалар 236 муң болгай бис. 256

мөгени хүрештирип турар апарганывыс тыва хүрештин чаа бедик деңгелче көдүрлүп сайзырай бергенин бадыткап турар. Ондар Өргөлээр баштаан судья коллегиязынын кончуг шалпыкын, эки ажилдааны онзалап демдеглээр апаар. Ол хире хөй мөгени хүрештирип, ону башкарып эрттирери амыр эвес ажыл

болду. Бо талазы-биле кандыг-даа будулгаазын, частырыг болбаан. Ажыы-биле чугаалаарга, сөөлүг чылдарда улуг хүрештерни шынарлыг кылдыр организастап эрттирип, ону деткичилеп-даа өөрени бергенивисти база катап бадыткады.

Сергей ХЕРТЕК.

Сентябрь 10-да Тываның 5 чылы аттыг стадионга национал хүрешке республиканың 18 хар чедир назылыг анык мөгелер аразына чемпионды болуп эрткен. Сөөлү чылдарда аныктар хүрежинге көрүкчүлөрниң талазындан-даа сонуургал чылдан чылче бедип, киржикчилерниң талазындан-даа хамаарылга күштөлип орары өөрүнчү.

Бо удаада база көрүкчүлөр стадион долу болган. А мөгелерниң саны 256 деп чарлаан, ынчалза-даа херек кырында 300 ажыг аныктар күжүн шенешкен. Хүреш эгелээр шагындан озалдап эгелээн хиреде, бирги салыг мырыңай төнмөстээш туруп берген, чүге дизе ол-ла үеде аът чарыкы болуп турган. Оон келген аныктар удур адын бижиткеш, киржип турары-биле салыг шөйлүп турган хире. Черле ынчаш хүреш эгелээриниң адаа аарын бо чылдар иштинде эскерип-ле келдивис. Ылаңгыя мөгелер даңзынын стадионга чарлап, аңаа бижидилгени эгелеп турарына кым таарзынар боор. Ону баш бурунгаар чагыглар-биле кирип каарга, хүреш болур эртен чагыг езугаар ончалаптар болза ол-ла-дыр. Ам дээрге мөгелер саны көвүдээн үе-дир, ынчангаш оларның чурумун, ылаңгыя хүреш даңзыныга адын бижидер чурумун шыңгырадыр херек.

Оң мурнууда чылдарда аныктар сегиржип алгаш-ла, чиик-кашпагайы-биле минута иштинде-ле октажып кааптар турган болгай. Ам эскерип турарга, ындыг эвес-тир. Улуг мөгелер кандыг ийик, олар база ынчаш барган: бот-боттарын шинчилеп, кайгажып, дегжип чадап, чоокшулажып чадап, бир шаг иштинде кылаштажып суг тургулаар. Ол, бир талазында, оолдарның бодунуң оюнунга шыңгыы хамаарылгалыг апар-

ганын, "далашкан күске сүтке дүжер" деп мергеннерниң сөзүн бодап, бодамчалыг хүрежи туруп апарганында. А еске талазында, шоолуг танывазы бичии мөгелерни хөй үе-шак чарып, манап көөрү көрүкчүлөргө шыланчыг-ла харын. Ол дээш шугулдап орарлар кайы хөй боор чорду. Ынчалза-даа хүрешке ылап сонуургалдыглар чаа, шырак мөгө көстүп келирге-ле, ону дораан сактып ап, оң оюнун ала-чайгаар доктаамал эскерип чоруур апаар.

Бо хүрешке Бай-Тайгадан Саян Монгуш, Чөөн-Хемчиктен Күзечи Куулар, Начын Монгуш, Сүт-Хөлдөн Солдат-оол Ховалыг, Өвүрден Аңгыр Куулар дээн ышкаш аныктарны ады үнүп турарга, улуг сонуургал-биле манап ордувус. Бо дээрге он сес хар четпээн хиреде, ат-сывы эки билдингир апарган мөгелер ышкажыл. Аңгыр Куулар эрткен чылын шүүлгеш, автомашинаны алган болгай. Өскөлери-даа шаңналче чүткүлдүг оолдар-дыр.

Узамдыгып шөйлүзе-даа, хүреш аажок солун болуп, көрүкчүлөрни өөрткөн. 16 мөгениң аразынче ат-сураа билдингир аныктар: Буян Сүктөр (Тес-Хем), Ай-Демир Сундуй (Тес-Хөл), Салим Седен-оол, Алексей Монгуш (Өвүр), Александр Хуу-

18 хар чедир аныктар хүрежинден

АНЫЯК ЧЕМПИОН — АЛЕКСАНДР ХУУРАК

рак (Сүт-Хөл) дээш, өскөлөр-даа кирген. Александр Хуурак дээр-ге алдан-маадырларның 120 чыл оюнга тураскааткан улуг байырлалдын аныктар хүрежинге шүүлген мөгө-ле болгай. Седен-оол Салим дээрге Аңгыр Куулар биле Артас Ооржактын мурнууда баштайгы аныктар хүрежинге шүүлгеш, автомашина-биле шаңнаткан Ким Седен-оолдун дунмазы-дыр. Оларның кайызы-даа шүтлүп болур дээр болза, хөөредиг эвес.

Аныктарның белеткели бо чылын кайы-даа чылдаазындан артык-тыр дээрзин эскербес аргажок. Улуг мөгелер белеткелинден-даа артык деп болур,

чүге дизе "Юность России" спорт ниитилели хостуг хүрешти шыңгыызы-биле холда алган болгаш белеткели тускай программа езугаар чорудуп, россияжи маргылдааларга, делегей чергелиг чемпионаттарга бистин оолдарны кириштирип, эки түннелдерни чедип ап турарынын ачызында хостуг болгаш тыва хүреш секцияларын массалыг болдурганы дыка улуг рольду ойнап турар. Радислав Намажав удурткан бо ниитилелдин салбырлары кожуун бүрүзүнде тургустунган, багай эвес ажылдап турар. Ынчангаш национал тыва хүреживис аныктар ортузунда улуг сонуургалды болдуруп

турар апарганы бо-дур.

Бо 18 хар чедир оолдар хүрежиниң деткичилери хөй: кожуун чагыргаларындан эгелээш, Кызыл хоорай чагыргазы, Тыва Республиканың Чазак болгаш Москва хоорайдан улуг банкылар безин бар.

9-16 дугаар чер алган мөгелерни тыва чаңчылывыс езугаар хүндүткелдин демдээ кылдыр ак-көк кадак болгаш тыва шай-биле шуптузун шаңнаан. 5-8 дугаар чер алганарны 2-2 муң рубль-биле шаңнаан. А 3-4 дугаар черни алганарга 5-8 муң рубльди тывыскан. Ол дээрге эрткен чылын шүүлген Аңгыр Куулар биле Салим Седен-оол — олар-дыр.

Сөөлү салыгда Александр Хуурак биле Алексей Монгуш олар арткан. Чидиг демиселдин түннелинде Александр Хуурак (Сүт-Хөл) шүүлген, Алексей Монгуш (Өвүр) үжүрлөшкөн. Мөгелер алдын, мөңгүн медальдар-биле, хүндүлүг бижиктер-биле шаңнадырындан аңгыда, Алексей Монгуш 60 муң рубль, Александр Хуурак "Ока" автомашина-биле шаңнаткан. Автомашинаны шүүлген мөгеге даартазында "Хүреш" стадионунга улуг хүреш эезинде тывыскан. Эр хөй, Саша!

"Эң-не чараш содак-шудаа" дээш тускай шаңналды Тес-Хемден Буян Сүктөргө, "Тиелелгеже чүткүл" дээш тускай шаңналды Эзир Монгушка тывыскан. Төөгүлүг байырлалда чараш оюну дээш, бүзүрелди тиелелгези дээш анык мөгелеривиске четтиргенивисти илередип каалы.

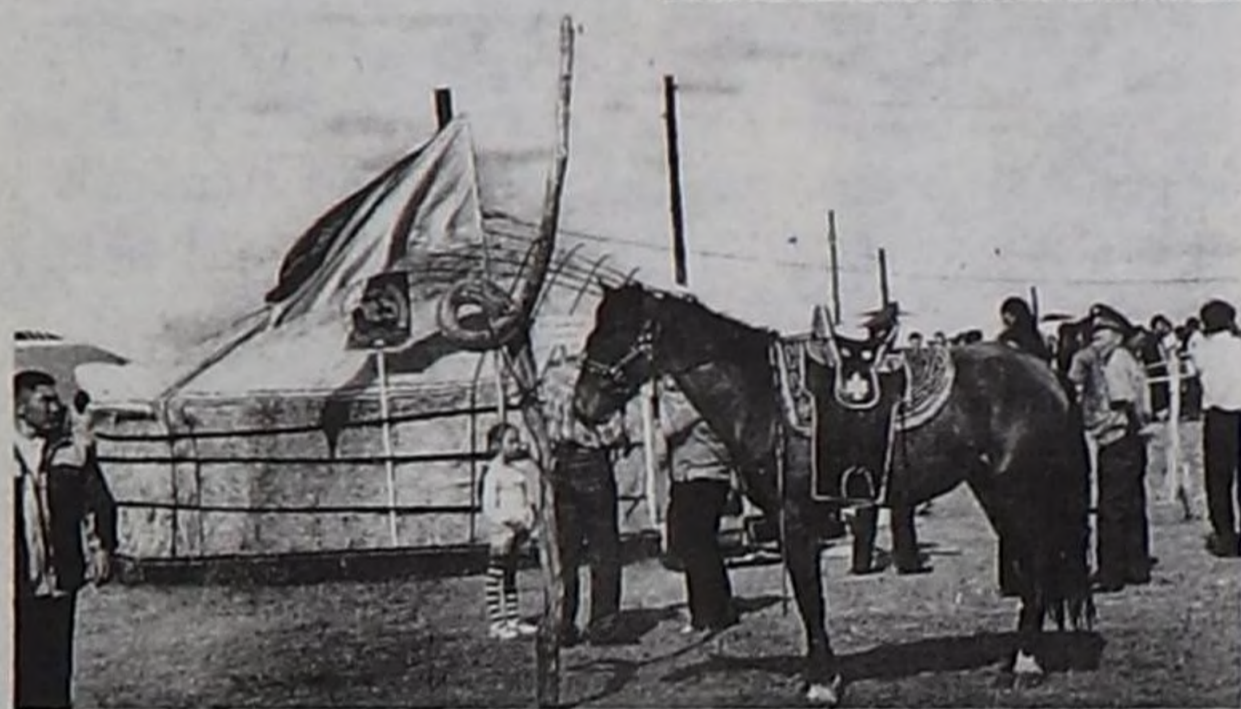
Светлана ДАЧЫН-ХӨӨ.

Өглер хоорайжыгажы

"УАЗ" машина — Татьяна Монгушта

Тос-Булак аржаанының девискээринге болган өглер хоорайнга кожуун бүрүзү 3 өгнү тиккен. Өг бүрүзү бодунуу-биле онзагай, чараш дериттингени демдеглексенчиг.

Оларның аразында безерек бажыңчыгаш турупканын улус эскерген боор. Ону Улуг-Хемниң

Шагаан-Арыг хоорайның төлээлери бараалгадып көргүскен. Бяшсы, чукусу олчаан бажыңчыгашта орус суугуну кылган, самоварда шайны хайындырган, сонгаларны, эжиктерни, стол-сандайны угузалаан кружевальг аржыылдар-биле орус улустун езу-чаңчылдарына дүүштүр шып каастаан, а оон ээлери орус кыстар патефонга үдетпишаан, ыраан турган.

Улуг-хемчилер өг хоорайжыгажыга бир улуг өгнү, аалдың уруглары сайзанактап ойнаар макет өгнү база делгеп тиккен. Улуг өгнүң аптаралары, оруну, үлгүүрге, стол-сандайын чазаныр, чуруттунар, даараныр шевер Андрей, Алексей, Анатолий Бичим альшкылар кылган.

Улуг-хемчилерден ырак эвесте тиктинген тожуларның 2 чадырын, ивилерин сонуургаан улус ол каш хонукта үзүктөлбээн деп болур. Чадырыны шып каан хадындан тосту 2 хондур хайындыргаш, чымчай бээрге, эптей тудуп тургаш, даараар. Тос чадырыны аңчылар чайгы, күскү үеде ажыглап турган. А кышкы үеде 10-15 шаа тош (буур) кештери чадыр шыварына чедер. Ивижилер ивилерин, көжерде ажыглап чораан, барбаларын,

ыңгыржактарындан эгелээш, доозазын эккеп делгээнин чадырларга киргеш көрүп, сонуургап болур. Ханада киш, чекпе, дырбактыг, ирбиш, бөрү, кырза, норка кештерин база эм ойттарны аскылаан. Дөрде иви, адыг, черлик хаван, буур, иви бышкаан чаткылаан. Суугу орнунун дужунда дээвириде паш азар илчирбелерни (килчини) аскан. Аңаа кандыг-даа суугу, хоолай керекчок. От салырга, эжик хаагыг турар болза, ыш боду-ла кырында

ажык черже үне бээр. Өгде дериг-херексел, чаагай амданныг аш-чем бүрүзү солун боорда, тускай аттыг. Бир солун чүүл — бир аяк иви сүдү 20 литр шай сүттээринге чедер. А бир эвес сүт шала ажый бээр болза, дузааш, шала чылбай сутга хоюдур былгапкаш, шайны сүттептерге, сүттүн ажыксы чиде бээр. Иви малдын сүдүндөн кылган быштактын сарыг-суу база үстүг, ол эм шынарлыг. А чадырлар ада-өгбезинден бээр иви кадарып чораан Хуваалдай Бараан малчынны болуп турар.

Республиканың ырак дээн булуңу Тере-Хөл кожууннун Кунгуртудан 2 өг, 10 чарыш аытары, 2 марафончу спортчулар,

шетти өгнүң ээзи Кудус-оол Ооржак чарашсынга, аалынага эккеп кургаткаш, баглааш кылып алган бооп-тур. Каа-Хем кожуунда хуу мал ажыл-агыйлыг Кудус-оол Олегович, Зоя Чапаевна Ооржактарның өөнге киргеш, хараа-чазын хем-биле көктеп каанын, ында үргеш аскан сыңый, хырынны, өгнүң дүктөн өйүп тургаш, хээлеп кылган көжегезин сонуургап көрдүм. Көжегени Кудус-оол Олегович боду хой дүгүндөн өйүп кылган. Зоя Ооржак ченичок, тон дээш, дааравас чүвези чок. Сырып каан ширтектер салгал дамчып келген. Өгнүң ыяжы, арыннарында чарышкан аыттар, хурешкен мөгелерни чуруп каастаан аптара, үлгүүрге, ширээ, стол-сандайны өг-бүлениң улуг честези Алекс Серен-Доржуевич Монгуш чазап кылган. Өг-бүлө бүгү назынында малчыннап чораан, 5 уругну, 2 уйнуктарны естүрүп-кижизидип олурар. Коданында 800 хире шээр малды, 16 саар инекти тудуп турар.

Эрткен чылгы өг делгелгезиниң тиилекчилери — мөңгүнтайгажылар бо удаа чоннун сонуургалын дириг тарбаган-биле чаалап алган. Ооң шолозы Мишка, ону «Меген-Бүрен» бүдүрүлгези-

тып алгаш, аалынага өстүрүп алган. Аалдың коданчы ыттары, мал-маган-даа ам оон хойбас. Мөнделе боду ойттап-ойттап алгаш, аалынче дедир чанып кээр, кижиге өөреничел амытан бооп-тур. Аш-чемден, эът аймаандан аңгыда, чүнү-даа чиир.

Олардан арай кудулдур тип каан «Уранхай», «Суй-Белек» өглерни улуг-ла-дыр, оларның иштин үениң негелдезинге дүүштүр дерзэн. Өг 12 ханалыг, бир хана-ла 10 баштыг деп чүвени бодап көрүнер даан. Мындыг улуг өглерни Тываның ус-шеверлери база кылып турар апарган-дыр. Өг мөөрейинге идепкейлиг киришкен дээш барык кожуун бүрүзүңгө хүндүлел бижиктерни тывыскан. Оларның аразында Хову-Аксының хоочуннар бажыңчының кырганның боттарының кылган өөн база демделзэн.

Эң эки өг дээш Чөөн-Хемчиктин Хорум-Дагдан малчын Татьяна Бопуулайовна Монгушту «УАЗ» машина-биле шаңнаан. Ийги черни Бай-Тайганын, үшкүзүн Эрзинниң өө ээлзэн.

Чойганмаа САТ.

ниң малчыны Г.Д. Салчак хой кадарып чорааш, бичии турда-ла

Байырлалдан чуруктары Василий БАЛЧЫЙ-ООП тарттырган.

БҮГҮ КЕЖИКТИ КҮЗЕДИВИС

Бистин ачавыс, кырган-ачавыс Экер-оол Сарыг-оолович КҮЖҮГЕТ хөй чылдарда Сүт-Хөл кожууннун Суг-Аксы сумузунга үре-түннелдиг ажылдап, төрөлдөргүлүңгө, чонунга, ажы-төлүңгө үлегерлиг ада болуп чоруур.

Россияның составына Тываның бактаап киргениниң 60 чылының байырының үезинде «Тыва Республиканың алдарлыг малчыны» Хүндүлүг атты ачавыс, кырган-ачавыс Экер-оол Сарыг-оолович Күжүгетке тывысканы-биле чүректеривис ханызындан байырывысты чедирбишаан, быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, чедиш-киннерни күзедивис.

Өөнүң ишти, оглу, кенни, күдээзи, уруглары, уйнуктарындан.

САДЫП АЛЫҢАРИ!

Каа-Хем суурда девискээри улуг, мал-маган тударына таарымчалыг, кудуктуг бажыңчы, 60 кезек брус ыяшты, 2003 чылдың декабрьда кылган ВАЗ-074 маркалыг машинаны садып тур бис. Машинаны немей акша төлээш, 1 өрзөл бажыңга орнап боор бис.

Айтырар телефоннары: 3-36-88, 5-03-98, 1-12-31.

КҮШ ЧОК ДЕП САНААР

Азиана Михайловна КУУЛАРНЫҢ Хандагайты ортумак школазын 2004 чылдың июнь 16-да доосканы сериязы Б №1253707 аттестады читкенин барым-даалааш, ону күш чок деп санаар.

Саглы ортумак школазының башкызы Аясмаа Хүлер-ооловна Ооржакка ооң авазы

Зоя Шириевна
ООРЖАКТЫҢ

аарааш мөчээни-биле ханы кажыыдалды илередип тур.

Эштери.

«Шын» солуннун коллективи ук редакцияга хөй чылдарда килдис эргелекчилеп, кол редакторнун оралакчызынга ажылдап чораан хоочун журналист, төөгү эртемнериниң кандидады, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелениң кежигүну, сөөлгү чылдарда ТывКУ-га башкылап чораан

Мария Норбуевна
Смирнованың

үр эвес аарааш элекке мөчээни-биле ооң чоок кижилеринге, эш-өөрүңгө ханы кажыыдалды илереттивис.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 1-01-35, кол редакторнун оралакчылары — 1-19-87, 1-40-77, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91. КИЛДИСТЕР: нийтилет-политиктиг килдис — 1-18-10, культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, кедээ ажыл-агый, улуттук килдистер — 1-17-09. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама. Тираж 9569. Чагыг 115.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк «Тувакредит», Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729. Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаагы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткэн. Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 10002, 10003. ТР-ниң Парлалга болгаш информация куркомитетиниң типографиязынга парлаан (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1). Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылглары дээш авторлар боттары харыылаар.